

En framtida biblioteksbus i Motala – ett bidrag till ett demokratiskt samhälle

"Älskar bokbussen och önskar av hela mitt hjärta att den får vara kvar."(landsbygdsbo)

"Bussen kan ha stor betydelse för att bryta kvinnors isolering."

(nysvensk i Motala)

Utredning av Eva Bergstedt

Mars 2017

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Inledning	4
Syfte	4
Metod	4
Motala bibliotek	5
Motalas biblioteksplan	6
Bokbussens verksamhet idag	8
Hur bör en ny biblioteksbus användas?	10
Sammanställning av intervjusvaren	
Biblioteksbusar i andra kommuner - en utblick	13
Motalas framtida biblioteksbus - förslag	14
Intervjupersoner och dokument	17

Sammanfattning

Syftet med utredningen är att ta reda på hur en framtida biblioteksbuskan användas på bästa sätt i Motala kommun. För att komma fram till det har ett antal politiker, anställda och boende i Motala intervjuats och viss omvärldsbevakning gjorts.

Rapporten visar att den nuvarande bussen genom åren främst varit en traditionell bokbuss som förmedlat böcker och andra medier. Hösten 2016 har det satsats på en "mångspråkig mediebuss" i de socioekonomiskt utsatta områdena Ekön, Charlottenborg och Väster. Syftet har bland annat varit att nå nya grupper av besökare.

Det finns en enighet bland flertalet intervjuade att den framtida bussen ska innehålla fler tjänster och spegla ett modernt biblioteksutbud. Den service som idag finns på biblioteken i form av exempelvis utlån, kulturupplevelser, samhällsservice och utbildning i dator- och internetkunskap ska också finnas på en bokbuss. En bättre benämning på en framtida buss är därför *biblioteksbus*.

Utredningens förslag är att den framtida biblioteksbussen ska ha följande prioriterade målgrupper:

- Landsbygdsbefolkningen
- Socioekonomiskt utsatta områden

Utredningens förslag är också att bussen ska fortsätta serva i första hand de kommunala förskolor den idag besöker, med undantag om de har rimligt gångavstånd till ett bibliotek. Förslaget är också att de sex minsta landsbygdsskolorna – Fågelsta, Godegård, Klockrike, Nykyrka, Smedsby och Österstad – får utökad service av bussen. Det innebär att de lite större kommunala skolorna på landsbygden och i tätorten Motala som idag får bokbusservice inte längre ska få besök av bussen utan istället få mer resurser via skolbiblioteken. De tre skolorna är Bråstorp, Karlslund och Fornåsa.

Ett förslag är också att bussen gör färre men längre stopp på landsbygden och att samarbetet med exempelvis föreningar och nyckelpersoner i de mångspråkiga områdena ytterligare utvecklas.

För att få plats med det biblioteks- och kulturutbud som föreslås krävs en större buss än den nuvarande och att den görs tillgänglig för alla.

Inledning

Bibliotekens roll i samhällsutvecklingen

Dagens bibliotek spelar en stor roll i många människors vardagsliv och är också en aktör i samhällsutvecklingen. Fortfarande ses de dock lite slentrianmässigt mest som "ställen där man lånar böcker" – vilket i sig är en viktig uppgift. Utlån av böcker och andra medier är *en* del av verksamheten. Biblioteken bidrar även på många andra sätt till en demokratisk utveckling av samhället. Det är något som är okänt för de flesta. Under det senaste decenniet har biblioteken tillsammans med studieförbunden till exempel gett utbildningar i digital teknik för den miljon människor som står eller stått utanför datorsamhället. Biblioteken är centrala i samhällsintroduktionen till nyanlända om hur Sverige fungerar och är betydelsefulla platser för studier och informationssökning. De har språkkaféer, läsläsning, arrangerar kulturaktiviteter och ger en omfattande service till besökare vad gäller IT-relaterade frågor och samhällsservice. Biblioteken är öppna och gratis för alla, de kan fungera som själsliga oaser för alla åldrar. Där finns fri tillgång till information och medier, tidningar från hela världen, dit kan alla medborgare komma. De är en grundläggande del i det demokratiska samhällets utveckling, för kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. På så sätt har de en unik ställning i vårt alltmer polariserade samhälle. Hit är alla välkomna, informationen är fri och det är gratis. De är alltså inte "bara" ställen man går till för att låna böcker.

Många kommuner har bokbussar som åker runt främst i glesbygden och förmedlar böcker och andra medier. Men på samma sätt som biblioteken under senare år alltmer utvecklats till att bli viktiga kuggar i den demokratiska samhällsutvecklingen, så har diskussionen om bokbussarnas roll tagit fart. Ska bokbussarna omvandlas till biblioteksbussar där böckernas roll fortsätter vara lika viktiga som någonsin tidigare, men där även annan samhällsservice och kulturaktiviteter får ta en större plats?

Den här utredningen tar upp just den frågan, utifrån Motala kommuns perspektiv.

Syfte

Syftet med utredningen är att ta reda på hur en framtida biblioteksbus ska användas på bästa sätt i Motala kommun.

Metod

Tillsammans med Motalas bibliotekschef och kulturchef har ett tjugotal personer valts ut för intervjuer. Det är politiker i Bildningsnämnden och Kultur- och fritidsutskottet, bibliotekschef, kulturchef och tjänstemän i Motala kommun, anställda på bokbussen, boende i utsatta områden i Motala, företrädare för ABF och Regionbibliotek Östergötland, utredare och bibliotekarier på andra biblioteksbussar i några kommuner.

Genom att intervjua dessa personer ges en bild av hur de ser på verksamheten för en framtida biblioteksbus.

Som en del i utredningens underlag ingår även dokument som rör biblioteksutveckling både nationellt, regionalt och lokalt samt mål- och styrdokument för Motala kommun.

Motala bibliotek

I Motala kommun bor cirka 43 000 personer, ungefär lika många kvinnor som män. Cirka 30 000 bor i Motala tätort. I kommunen bor människor från över 60 olika länder. Finland, Syrien, Bosnien och Hercegovina, Irak och Somalia är de länder som är högst representerade. 16 procent av kommuninvånarna är födda i ett annat land eller har båda föräldrarna födda i ett annat land.

I Motala tätort finns ett bibliotek, beläget i centrum. Ett stort antal nyanlända och personer med utländsk bakgrund söker sig till stadsbiblioteket. Däremot är det inte så många invandrarfamiljer med mindre barn som tar sig dit.¹

Det finns också ett bibliotek i Tjällmo och ett i Borensberg.

Ett programblad för Motala bibliotek från november 2016 visar detta axplock av utbud:

Teknikhandledning, språkcafé, advokatjour, konsumentrådgivning, läxhjälp, föreläsningar – alltifrån "Glömsk eller dement" till "Karin Boye och de som stod henne nära", utdelning av gåvoböcker till kommunens 4-6-åringar, småbarnscafé, spökmys, teckningsworkshop för barn, sagor på arabiska, barnbio, sagor på svenska, konstutställningar och handarbetscafé.

En snabb titt på Motala biblioteks hemsida i mars 2017 visar på bland annat följande:

– En länk till artikeln *Premiär för IT-guide på Motala bibliotek*². Artikeln handlar om premiären i slutet av 2016 för IT-guide. Nyanlända ungdomar har utbildats för att guida äldre genom teknikens vindlingar. Ökad delaktighet och nya kunskaper är några vinster med satsningen.

– En länk till artikeln *Biblioteket startar digitalt center*³. Artikeln handlar om att Motala bibliotek i juni 2017 öppnar DigidelCenter. Alla som vill lära mer och få hjälp med digitala frågor är välkomna att besöka den digitala verkstaden.

¹Rapport Förstudien Digital mediebus i Östergötland. Regionbibliotek Östergötland januari 2017 http://regionbibliotekostergotland.se/wp-content/uploads/Dokument_word_pdf/Kira_dokument/slutrapport-digital-mediebus-ostergotland.pdf

²<http://www.motala.se/sv/Invanare/Kultur-och-fritid/bibliotek/Nyhetslista-Biblioteket/Premiar-for-IT-guide-pa-Motala-bibliotek/>

³<http://www.motala.se/sv/Invanare/Kultur-och-fritid/bibliotek/Nyhetslista-Biblioteket/Biblioteket-startar-digitalt-center/>

Totalt finns alltså tre bibliotek i Motala kommun. I övrigt täcker bokbussen upp servicen. En konsekvensanalys av Motala biblioteksbus från 2015⁴ visar att Motala bibliotek har en lägre kostnad per lån jämfört med riksgenomsnittet. Det beror på att man har så få biblioteksenheter i kommunen, vilket leder till lägre fasta kostnader. Under 1980-talet lades flera biblioteksfilialer ned i Motala kommun och ersattes av bokbussen. Den är alltså ett komplement till att Motala har få biblioteksenheter. Utan bussen skulle landsbygdsbefolkningen, en del skolor och förskolor samt vissa grupper av invånare i tätorten stå utan biblioteksservice.

Den nuvarande bokbussen är 16 år gammal. Behovet av att ersätta den med en ny har diskuterats i bildningsnämnden och planen är att en ny buss ska köpas in 2018. Analysen från 2015 slår fast att lånen på bussen är kostnadseffektiva. Även med en ny bokbuss ligger kostnaden per lån långt under genomsnittskostnaden per lån för kommunen. Analysen visar också att bussen betyder oerhört mycket för landsbygdsbefolkningen, för många skolor och förskolor. Här några citat:

Den är ett guldgruv för oss på förskolan! Barnen på förskolan får smidigt tillgång till mer litteratur, där de själva kan påverka val av böcker. Att gå till bokbussen är väldigt uppskattat bland barnen.

Vi uppskattar bokbussen ofantligt mycket och tack vare att bokbussen kommer till oss en gång i månaden har vi möjlighet att gå med alla barnen någon gång. Även de minsta.

Bokbussens verksamhet betyder oerhört mycket för oss på landsbygden. När filialen i Godegård lades ned blev bokbussen ett viktigt alternativ för mig. Jag hoppas verkligen att verksamheten får fortsätta!

Bokbussen är väldigt viktig för oss som bor på landet. Vi ser alltid fram emot onsdagar jämna veckor då vi vet att den kommer. Jättebra service!

Eftersom vi läser mycket är detta en ovärderlig service. Får inte ställas in!

Älskar bokbussen och önskar av hela mitt hjärta att den får vara kvar.

Den betyder mycket då den håller landsbygden vid liv.

Motalas biblioteksplan

Biblioteksplanen⁵ för Motala kommun 2015-2018 antogs av bildningsnämnden i september 2015. Dessförinnan hade samtliga partier möjlighet att komma med synpunkter på detta styrdokument för biblioteken. De partier som valde att komma in med remissvar var socialdemokraterna, miljöpartiet, kristdemokraterna,

⁴ Motala bokbuss – en konsekvensanalys. Av bibliotekschef Birgitta Hellman Magnusson. 2015

⁵Biblioteksplan för Motala kommun 2015-2018, Motala kommun, antagen av Bildningsnämnden 2015-09-16.
[http://www.motala.se/Documents/Dokument/Invanare/Kultur/Fritid/Bibliotek/Biblioteksplan%20för%20Motala%20kommun%202015-2018\(114480\)_TMP.pdf](http://www.motala.se/Documents/Dokument/Invanare/Kultur/Fritid/Bibliotek/Biblioteksplan%20för%20Motala%20kommun%202015-2018(114480)_TMP.pdf)

moderaterna, sverigedemokraterna och vänsterpartiet. Alla ställde sig positiva till planen och flera partier lyfte speciellt fram biblioteksbusens betydelse, bland annat för landsbygden och för utökad samhällsservice och medborgardialog. Biblioteksplanen slår bland annat fast följande:

- Motala bibliotek ska eftersträva en likvärdighet i utbudet av information, medier och service gentemot kommuninvånarna.
- Biblioteksverksamheten i Motala kommun ska genomsyras av kommunens kärnvärden; öppen, stolt och nyskapande.
- Biblioteksplanen utgår från de övergripande planer som finns för Motala kommun och bildningsnämnden, det regionala utvecklingsprogrammet, den regionala kulturplanen och digitala agendan för Östergötland samt bibliotekslagen och skollagen.

Bibliotekslagen betonar att speciell hänsyn ska tas till prioriterade grupper såsom barn och ungdomar, personer med funktionsnedsättning samt personer med annat modersmål än svenska.

I Motalas biblioteksplan står att Motala bibliotek ska arbeta aktivt för att öka den digitala delaktigheten (det vill säga att hjälpa och utbilda invånare som inte har tillgång till datorer/internet eller inte har kunskap om tekniken). Detta som ett sätt att främja demokrati och aktivt medborgarskap. Planen slår även fast att biblioteken har en viktig funktion som mötesplats och kulturell scen. Motala bibliotek ska vara en arena för kulturupplevelser och prioritera program och aktiviteter som leder till ökad integration och en meningsfull fritid för barn och unga. Biblioteken ska vara öppna för samverkan med olika aktörer på kommunal, regional och nationell nivå för att utveckla verksamhet och skapa samhällsnytta.

Tio områden lyfts fram som identifierar biblioteksverksamheten samt pekar på framtida utmaningar och utvecklingsområden. Dessa är:

- Tillgänglighet. Här nämns till exempel att Motala bibliotek ska arbeta uppsökande och för likvärdighet. Alla invånare ska ha rätt till biblioteksservice.
- Brett medieutbud. Här nämns bland annat ett brett medieutbud i olika format och på olika språk samt anpassade medier för personer med funktionsnedsättningar. Biblioteken ska också verka för att det finns fungerande IT-miljöer på samtliga bibliotek.
- Biblioteket som lärmiljö. Här nämns bland annat arbete med att erbjuda kostnadsfria kurser och handledningar på det digitala området.
- Mötesplats och integration. Särskilda insatser ska göras för de prioriterade grupperna, däribland för de nyanlända invånarna.
- Barn och unga. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.
- Demokrati. Motala bibliotek ska bidra till att medborgarna blir välinformerade och har möjlighet att bilda sig egna uppfattningar i olika frågor. Biblioteket ska utifrån demokratiperspektivet arbeta för att öka den digitala delaktigheten.

- Samhällsnytta. Biblioteket ska ha en aktiv roll i samhällsnyttan till exempel genom att erbjuda medborgarservice genom att Konsument Motala ingår som en del i verksamheten.
- Läsglädje och läslusta. Biblioteket ska arbeta för att öka läsförmågan hos både barn och vuxna och använda sig av nya sätt för att förmedla läsupplevelser och läsinspiration.
- Samverkan. På lokal nivå samarbetar biblioteken med BVC, förskola, skola, omsorg, folkbildning, föreningar, vuxenutbildning, kulturarv och andra kulturverksamheter.
- Utvecklingsområden. Biblioteksplanen pekar ut några riktningar: Det ska finnas möjlighet att låna och använda bärbara datorer och surfplattor, läsplattor ska finnas till hemlån. Det ska finnas publik scanner och skrivare på alla bibliotek. Personalen ska erbjudas kontinuerlig kompetensutveckling för att kunna handleda medborgarna och utveckla medie- och informationskunnighet. En strävan är också att utveckla den mobila biblioteksservicen till att omfatta även IT-hjälp, kulturella upplevelser, medborgarservice och annan typ av samhällsservice. Det vill säga att utveckla bokbussen till en *biblioteks*buss.

Utöver biblioteksplanen finns andra övergripande mål fastlagda för Motala. De rör bland annat bildning för individen och samhällets utveckling, medborgarinflytande, en positiv befolkningsutveckling i hela kommunen och ett klimatsmart resande.

Urvalet ovan från Motala biblioteksplan och andra övergripande mål berör biblioteksbusen och dess framtida verksamhet på olika sätt.

Bokbussens verksamhet idag

Bokbussen är i bruk sju av 14 dagar. Fyra dagar ena veckan, tre dagar den andra. Den utnyttjas fulla dagar måndagar, tisdagar och torsdagar och varannan onsdag. Den nyttjas också var fjärde fredag förmiddag sedan hösten 2016. Under hösten 2016 har bussen även varit i bruk varannan lördagsförmiddag. 2,89 heltidstjänster är fördelade till bokbussen (chaufför/assistent och fem bibliotekarier.) En stor del av förmedlingen i dagens buss handlar om utlån av böcker och andra medier, som exempelvis filmer och tidningar.

Bokbussen ger bland annat service till landsbygdsbefolkningen. Den åker ut dit vardageftermiddagar/kvällar efter ett givet schema vilket gör att landsortsborna i de flesta fall får besök varannan vecka. Bussen stannar på 30 hållplatser under dessa turer. På några få platser, i Fornåsa och Godegård, står den en lite längre stund – 30-40 minuter. På övriga platser blir det korta stopp på 10-20 minuter, ibland med bara en eller två besökare per stopp beroende på att husen ligger utspridda och en del är ensligt belägna.

Bussen ger även service på vardagseftermiddagar/kvällar till några bostadsområden inne i stan. Den stannar på 13 hållplatser i Motala stad, kortare stopp på 15-20 minuter. Områdena inne i Motala som får besök av bussen är Bråstorp, Grankulla, Fors, Råsnäs/Väster, Västra Lund, Dysätter, Ekön, Brinken och Charlottenborg.

Bokbussen åker även till de flesta förskolor och några skolor som får besök var fjärde vecka. På förskolorna stannar den mellan 10 och 30 minuter, på skolorna upp till dryga två timmar. Av kommunens sammanlagt 48 förskolor (41 kommunala och sju icke-kommunala) besöker den idag 42 av dem. Sex av dessa är icke-kommunala. 32 av dem ligger inne i Motala tätort och tio ute på landet. Förskolepersonal och barn kommer ut i bussen och lånar böcker och andra medier.

I Motala kommun finns 21 kommunala grundskolor och två friskolor. Av dessa åker bussen till nio kommunala skolor och en friskola. Två av skolorna ligger inne i Motala tätort, det är friskolan Karin Boye-skolan och den kommunala skolan Bråstorp. De övriga åtta skolor som bussen besöker ligger ute på landsbygden och de flesta har mindre än 100 elever. Skolorna är Karlslund, Fornåsa, Fågelsta, Godegård, Klockrike, Nykyrka, Smedsby och Österstad. Alla kommunala skolor har ett skolbibliotek i varierande storlek utifrån elevantal.

Urvalet av förskolor och skolor som får besök av bussen har genom åren skett delvis slumpmässigt, inte efter några tydliga riktlinjer.

Var fjärde fredagsförmiddag besöker bussen också, sedan hösten 2016, SFI-utbildningen (Svenska för invandrare) på Via Ekenäs.

Miljövänligt bränsle

Motala bokbuss gick i februari 2016 över till att köra på fossilfri diesel, HVO, som bland annat används av kommunens sopbilar.

Specialsatsning på "mångspråkig mediebuss"

Under hösten 2016 har Motala bibliotek gjort en specialsatsning med projektet "Mångspråkig mediebuss i Motala"⁶. Varannan lördag har bussen utökat sitt körande genom att besöka de områden i Motala där det bor många nyanlända och socioekonomiskt utsatta människor; Ekön, Charlottenborg och Väster. Bussen har funnits på plats fyra lördagar på Ekön kl 10-12 och Charlottenborg kl 14-16, samt tre lördagar på Väster mellan kl 11-14. På bussen har det funnits både en svensk och en arabisktalande bibliotekarie samt extraanställda personer med annan språkbakgrund som läst sagor för barn på framför allt arabiska och somaliska.

Som en del av projektet har bussen utrustats med mer teknik i form av en

⁶Mångspråkig mediebuss i Motala. Förstudierapport januari 2017. Sammanställd av projektledare Lillemor Engholm Guy. Motala kommun.
http://regionbibliotekostergotland.se/wp-content/uploads/Dokument_word_pdf/Kira_dokument/motala-mangsprakig-mediebuss-forstudierapport-klar-170113.pdf

takprojektor, duk, högtalare, några surfplattor, en publik dator, kopiator, skrivare och skanner. Sedan tidigare erbjuder bussen wifi till besökarna.

Syftet har varit att

- med hjälp av bussen marknadsföra bibliotekens tjänster och utbud
- få fler i målgruppen att komma till huvudbiblioteket
- testa att använda bussen som en ambulerande filial i vissa prioriterade områden
- testa att ge teknikhjälp i bussen
- testa att erbjuda samhällsservice och kulturupplevelser i bussen
- testa vad som bör finnas med i bussen både vad gäller teknik och material i övrigt.

Rapporten om denna specialsatsning under lördagarna visar att bussen till stor del nått invandrarfamiljer, "även om det i första hand har varit barn, snarare än hela familjer."⁷ En strävan har varit att nå även vuxna. Studien visar också att bussen i genomsnitt haft 34 besökare per stopp. Sammanlagt 375 besökare vid elva stopp. 64 procent har varit barn mellan 0-18 år, en majoritet av dem har varit pojkar.

Projektet med "Lördagsbussen" har varit en del av ett större regionalt projekt "Digital mediebus i Östergötland",⁸ där Regionbibliotek Östergötland haft huvudansvar. Syftet med detta övergripande projekt har varit att ta reda på om en biblioteksbus – som utöver sin ordinarie verksamhet – specialutrustas med modern teknik kan öka den digitala delaktigheten och nå flera medborgare. Det kan handla om allt ifrån att besökarna får tillgång till dator på bussen, hjälp med samhällstjänster och bankärenden på internet till möjligheter att skanna och kopiera.

Hur bör en ny biblioteksbus användas? Sammanställning av intervjusvaren.

Partiernas remissvar om biblioteksplanen (sid 6) var alltså entydigt positiva till behovet av en bokbus. Detsamma gäller svaren från de intervjuade i den här utredningen. Alla tycker att den nuvarande bussen fyller en viktig funktion och att behovet av en bus kommer att vara mycket stort även i framtiden. Flertalet

⁷Mångspråkig mediebus i Motala. Förstudierapport januari 2017. Se ovan.

⁸ Rapport Förstudien Digital mediebus i Östergötland. Regionbibliotek Östergötland januari 2017 http://regionbibliotekostergotland.se/wp-content/uploads/Dokument_word_pdf/Kira_dokument/slutrapport-digital-mediebus-ostergotland.pdf

ser också positivt på satsningen på "Lördagsbussen" – projektet med mångspråkig mediebusstidningen hösten 2016.

Men det finns flera förslag på förändringar som de anser behöver göras för att anpassa den nya bussen till de behov som finns när vi närmar oss 2020-talet.

I svaren nedan ges en sammanfattning av deras synpunkter:

Utnyttjas bussen optimalt idag?

Nej. Den skulle kunna användas mer i kommunen, men det bygger på att det finns mer bemanning. Bussen skulle kunna nyttjas exempelvis varje onsdag och fredag, och kanske mer även på helgerna. Ett alternativ som nämns är att hyra ut bussen till närliggande kommuner som inte har någon egen buss, exempelvis Mjölby, Boxholm, Ödeshög och Vadstena. (Norrköping hyr till exempel ut sin buss till Söderköping.)

Besöker bussen de mest behövande skolorna?(tio stycken)

Nej, här finns anledning till förändringar. Friskolan Karin Boye besöks och har hittills inte betalat för servicen. Det bör den göra och kontakter kring ett avtal om detta har därför påbörjats mellan kommunen och skolan (mars 2017).

En arbetsgrupp med representanter från skola och bibliotek har tillsatts under hösten 2016. Den ska se över hur kommunen kan skapa en likvärdig skolbiblioteksservice och hur bussens resurser bäst bör nyttjas på skolorna. Skolorna har egna skolbibliotekarier men dessa bibliotekariers besök på de minsta landsbygdsskolorna blir korta och "snuttifierade" eftersom de får lägga mycket av tiden på vägarna och har många skolor att besöka. Ett förslag som arbetsgruppen har är att de sex minsta skolorna på landsbygden – de som har färre än hundra elever – får mer tid och kvalificerad service av bussens bibliotekarier, både vad gäller fritidsläsning och skolarbete. Bussen skulle kunna ta mer ansvar för medieförsörjningen till de sex skolorna, komma två gånger i månaden istället för en gång och stanna längre än vad den gör idag. Skolbibliotekarierna skulle ändå finnas kvar som resurs även på dessa sex skolor, men nyttjas för mer fördjupade frågor i undervisningen, som exempelvis vid större läsprogram och att lära ut källkritik.

De tre större skolorna med egna bemannade skolbibliotek skulle kunna tas bort från turlistan – de som föreslås av arbetsgruppen är Bråstorp, Karlslund och Fornåsa.

En följd av en sådan förändring skulle enligt den pågående diskussionen mellan skola och bibliotek bli att skolbibliotekarierna får mindre splittrade tjänster, vilket skulle förbättra möjligheterna för dem att göra ett bättre jobb.

Ska bussen fortsätta besöka de 42 förskolor den kör till idag?

Ja, åtminstone de 36 kommunala. Ett undantag kan dock vara om någon/några av dessa förskolor har gångavstånd till närmaste bibliotek. Men i regel har förskolorna ingen möjlighet att enkelt ta sig till något annat bibliotek. Bussen är det enda alternativet för dem att låna böcker och få annan biblioteksservice.

När det gäller de sex icke-kommunala förskolorna kommer kontakter att tas med dem under våren 2017 för en översyn av betalning för deras bokbusservice.

Stannar bussen vid relevanta hållplatser på landsbygden?

Ja och nej. På alla platser som bussen stannar vid välkomnas den stort, men vid vissa stopp är det å andra sidan bara en eller två besökare. För att ge bästa möjliga service gör bussen vid något tillfällen avstickare som tar mycket tid i anspråk.

Bör bussens service till landsbygdsbefolkningen förändras?

Ja. Det finns en samstämmighet bland de intervjuade att turerna bör ses över. De bör utvecklas mot färre men längre stopp. Det innebär att en del landsbygdsbor inte får den "mjölkpallsservice" de hittills fått utan får köra till närmaste hållplats. I gengäld bör bussen stå där längre tid, ge mer utökad service och även kunna bli en social träffpunkt för landsbygdsborna.

Ska bussen satsa mer på servicen i socioekonomiskt utsatta områden?

Ja. Många människor som bor där har ingen vana vid bibliotek. En del har också svårt att ta sig till biblioteket inne i stan på grund av exempelvis avsaknad av bil eller många små barn. Bussen har därför en viktig funktion att fylla i dessa områden. Flera intervjuade betonar också att en biblioteksbus – som neutral och kulturell mötesplats – är en möjlighet för flickor och kvinnor med begränsat livsutrymme att vidga sin värld.

Ska mer kulturverksamhet erbjudas i bussen?

Ja, det är ett önskemål och i linje med biblioteksplanens mål. Det kan röra sig om alltifrån teater inne i bussen, filmvisningar för barn, bokcirklar, sagostunder på svenska och olika hemspråk, till samarbete med museer och andra kulturinstitutioner.

Ska bussen erbjuda samhällsservice och medborgarservice? (till exempel hjälp med myndighetskontakter och annan offentlig verksamhet via internet, kopiering, skanning med mera.)

Ja. Det finns ett stort behov av sådan hjälp på de fasta biblioteken. De får idag väldigt många frågor som rör den sortens service. Många människor har ingen annanstans att vända sig med frågor som rör samhällsservicen och de digitala tjänsterna. En biblioteksbus bör därför också kunna ge sådan service.

Ska bussen ha utrymme för utbildning och rådgivning i digital teknik? (till exempel plats för datorer och surfplattor)

Ja. Av samma skäl som ovan. Upp till en miljon människor står utanför datorsamhället och det gör att de får svårare att klara sig i vårt samhälle. Det är också en demokratifråga att alla ska få likvärdig tillgång till information och att kunna påverka. Motala stadsbibliotek har flera utbildningar och att genomföra dem även på bussen innebär att inte minst personer i de mångspråkiga områdena får tillgång till samma service.

Kan någon service tas bort?

Ja. Vissa områden i centrala Motala som bussen idag kör till kan tas bort. Det rör villaområden där invånarna i regel redan har ett bibliotek inom räckhåll och där flertalet har bil.

Kan biblioteksbussen utveckla samarbetet med andra verksamheter och föreningar?

Ja. Kultursatsningar kan till exempel göras i samarbete med andra kulturinstitutioner för gemensamma arrangemang. Uthyrning av bussen till andra kommuner är en annan form av samarbete som dessutom skulle generera intäkter. Fler kontakter behöver tas med kultur- och invandrarföreningar i de socioekonomiskt utsatta områdena för att på så vis sprida kännedom om bussen och dess verksamhet. Föreningarna kan också förmedla till de biblioteksansvariga vilka behov människorna i dessa områden har av en biblioteksbus. Även samarbetet med byalag och andra föreningar ute på landsbygden kan utvecklas för att servicen ska bli så bra som möjligt.

Biblioteksbussar i andra kommuner – en utblick

Hur har andra kommuner gjort med satsningar på nya bussar?

Sundsvall invigde en ny biblioteksbus 2015. Syftet med den har varit att bredda utbudet så att bussen ska ses som en mobil biblioteksfilial. Det innebär att teknisk utrustning och digital teknik finns på plats och det finns ett utbud av studiecirklar, föreläsningar och kulturaktiviteter på bussen, som exempelvis barnteater och musikföreställningar. För att få plats med allt detta är bussen 12 meter lång och den har en utskjutbar del vilket gör att den kan utökas med 80 cm på bredden. De har också förändrat sina stopp så att de åker till ett antal centrala hållplatser på landsbygden där de står längre, upp till två timmar. Bussen åker också till utsatta stadsdelar där de utökat sin verksamhet. Samtidigt har de minskat servicen inne i staden, bland annat i villakvarteren. Att få människor i de fattiga områdena att ta del av bussens utbud har tagit sin tid, men idag fungerar den som en biblioteksfilial där. Skolbarn kommer in efter skolan och pensionärer liksom familjer besöker den.

Bussen är anpassad för funktionshindrade, däribland har den en hiss för rullstolsburna.

Enligt Birgitta Ingebrand, bibliotekarie på biblioteksbussen i Sundsvall, fungerar bussen "oväntat och obegripligt bra". Hon säger också att den nya bussen öppnat upp för större delaktighet och samarbete. "Vi kan till exempel få frågan om vi kan åka ut till ett flyktingboende för att hålla i en digital kurs. Vi är synliga på ett annat sätt".

Kostnaden för den nya, specialbyggda biblioteksbussen har varit cirka fyra miljoner.

Malmö skaffade också en ny biblioteksbus 2015. Bussen är relativt liten, ungefär som en liten flyttbil, och den körs med B-körkort. Den kör mest inne i Malmö stad till områden som inte har egna bibliotek. De schemalagda allmänna

turerna till fasta hållplatser ses som en möjlighet att bland annat nå biblioteksovana grupper. Bussen är också ett sätt att göra reklam för biblioteken och att visa att verksamheten är gratis. Riktade turer körs till förskolor. Barn är den prioriterade målgruppen. Satsningar på barn- och ungdomsverksamhet har lett till samarbeten med bland annat Malmö kommunala bostadsbolag, Folkets park, fritidsgårdar, Malmö kulturförvaltning och Stadsteatern. Mycket av de större aktiviteterna görs under sommarhalvåret när det går att vara ute, delvis av praktiska skäl. Bussen är liten. Planer finns på att satsa mer på samarbete med de kommunala flyktingboendena i staden. Digital utbildning erbjuds i stort sett inte alls i bussen.

Kostnaden för den nya bussen har varit 1,9 miljoner.

Arvika har en helt färsk biblioteksbus som invigdes i mars 2017. Den är precis som Sundsvalls buss 12 meter lång och inköpspriset har varit 4,25 miljoner. Arvika kommun är stor till ytan, tolv mil mellan kommungränserna, och har 26 000 invånare varav många landsbygdsbor. Bussen besöker samtliga förskolor i kommunen och alla skolor utanför tätorten. I den nya bussen kommer vissa e-tjänster att erbjudas, det har varit ett önskemål från kommunledningen. En publik dator och en skrivare finns tillgängligt. Det är tjänster som finns på huvudbiblioteket, då ska de också erbjudas i bussen, resonerar beslutsfattarna. I den gamla bussen har förtidsröstning erbjudits. Det har varit en mycket uppskattad service och den kommer att fortsätta i den nya. Bussen kommer också att utöka sin barnverksamhet och erbjuda mer kulturella program. Bussen kommer att köras på miljövänligt bränsle och på taket är solceller installerade för att förstärka elförsörjningen på bussen. En särskild satsning har gjorts på arbetsmiljön i bussen. Turerna kan bli långa, upp till åtta timmar på en dag. Därför har man satsat på toaутrymme med varmvatten, en rymligare arbetsyta, ett bra pentry med mera.

Motalas framtida biblioteksbus – förslag

Biblioteksplanen poängterar bland annat att biblioteket ska arbeta för att öka den digitala delaktigheten, främja ett aktivt medborgarskap, vara en mötesplats och en kulturell scen. Biblioteket ska vara tillgängligt för alla, vara en lärmiljö och främja läsglädje. Allt detta är i linje med hur de intervjuade ser på bussens verksamhet idag och hur de ser på bussens framtida utvecklingspotential. De målgrupper som lyfts fram är just de som idag får servicen, det vill säga landsbygdsbor, förskolor/skolor och människor som bor i socioekonomiskt utsatta områden.

Utifrån det som nämnts ovan och i tidigare avsnitt föreslås följande:

– Målgrupper

Den framtida biblioteksbusen ska prioritera servicen till två huvudgrupper:

- Dels landsbygdsbefolkningen.
- Dels människor som bor i de socioekonomiskt utsatta områdena i Motala.

Varför dessa två huvudgrupper?

– De boende på landsbygden kämpar idag i motvind när allt mer av samhällsservice och kommersiella tjänster läggs ner. Motala kommun har ett ansvar för att inte försämra servicen ytterligare för dem. Däremot behöver turerna och valet av stopp ses över. Mer om detta nedan.

– De som bor i de mångspråkiga områdena i Motala (Charlottenborg, Ekön och Väster) har många gånger svårt att ta sig till stadsbiblioteket, det gäller inte minst barnfamiljer och kvinnor.

Förskolor och skolor

Utöver dessa två huvudgrupper bör bussen fortsätta ge service till de 36 kommunala förskolor den besöker idag samt till sex skolor på landsbygden.

Förskolorna har stora barngrupper och det är svårt för dem att ta sig till ett bibliotek. Att bussen kommer till dem är därför betydelsefullt för barnen och deras läsutveckling. I något/några fall kan förskolan ligga inom gångavstånd till ett bibliotek och då finns det skäl att ifrågasätta om busservice verkligen behövs.

Vad gäller de sex icke-kommunala förskolorna kommer kontakter att tas med dem under våren 2017 för översyn av betalning för deras bokbusservice. De kontakterna får sedan leda fram till ett beslut om servicen för dem.

Bussen bör minska ner antalet **skolor** den besöker enligt det förslag som upprättats i kommunen våren 2017, det vill säga från nio kommunala skolor till sex (läs mer om förslaget på sid 10-11). De sex skolor som bör få fortsatt och utökad service av bussen är Fågelsta, Godegård, Klockrike, Nykyrka, Smedsby och Österstad. De har alla färre än hundra elever. Genom att ge dessa skolor mer service av bibliotekarier på bussen frigörs resurser för skolbibliotekarierna att vara på plats längre tider på de andra skolor som också har behov av mer biblioteksservice. Skolbibliotekarierna kan också göra mer kvalificerade punktinsatser på de sex minsta skolorna när de behövs som mest där. Om ett avtal upprättas med friskolan Karin Boye kan servicen fortsätta även dit eftersom skolan då får täcka upp busskostnaderna.

– Utökad verksamhet

Bussen bör vara ett mobilt bibliotek med de flesta av de resurser "fasta" bibliotek har. Den ska alltså spegla ett modernt bibliotek. Det innebär fortsatt transport av böcker och andra medier men också att bussen exempelvis ska ha tillgång till viss IT-utrustning (som surfplattor, skrivare och kopiator), att utbildningar i digital teknik ska kunna erbjudas på plats för ett fåtal personer per gång och att samhällsservice i form av till exempel hjälp med en ansökan om barnomsorg på nätet ska kunna ges. Bussen ska också ha utrymme för olika slags kulturaktiviteter som exempelvis barnteater, sagostunder och föreläsningar.

– Färre men längre stopp

Bussen bör göra färre men längre stopp på landsbygden. Det innebär alltså att vissa stopp tas bort, vilket blir en försämring för en del landsortsbor. De kommer i framtiden att behöva ta sig till närmaste större stopp där bussen i gengäld

kommer att stå en längre tid, kanske upp till 1,5 timmar – 2 timmar. Försämringen för enskilda personer kan i bästa fall vägas upp av att de får mer service att tillgå på bussen och att den också kan bli mer av social mötesplats där landsortsborna kan träffa grannar och bekanta.

– Mångspråkig mediebus

Den mångspråkiga mediebussen (det vill säga "Lördagsbussen") till de utsatta områdena bör vara kvar och utvecklas. Besöksantalet har inte varit särskilt stort och de digitala tjänsterna har inte varit efterfrågade. Men försöket har pågått enbart under ett fåtal lördagar. Det måste få ta tid att bygga upp denna service i bostadsområdena. Erfarenheter från exempelvis Sundsvall visar att arbetet för detta lönar sig. Det är viktigt utifrån både integration, demokrati och jämställdhet att invånarna i de här områdena ges en fullgod biblioteksservice. Bussen kan – utöver all service som bör erbjudas i form av bok-/medielån, kulturutbud (till exempel sagostunder både på svenska och olika språk), digital hjälp och utbildning – även bli en social mötesplats. Inte minst kan den ha betydelse för flickor som kan gå dit själva och för kvinnor som lever isolerade i sina familjer.

Ett förslag är att de unga nyanlända som idag är timanställda på stadsbiblioteket för att lära ut internet till ovana, kan timanställas för att vara med även på "Lördagsbussen", om behovet av mer sådan internetkompetens kommer att finnas.

– Samverkan

Redan idag finns mycket samarbete med skolor, förskolor, föreningar, bostadsbolag med mera. Försöket med den mångspråkiga mediebussen har till exempel lett till nya samarbeten med kultur- och invandrarföreningar. Här finns mer att göra för att utveckla kontakter med fler i dessa områden och att låta nyckelpersoner i föreningarna vara ingångar till att fler upptäcker biblioteksbussen. Under lördagsturerna har främst barn besökt bussen, men även de vuxna behöver nås och ges möjligheter att upptäcka utbudet. Här krävs sannolikt mer av uppsökande verksamhet för att nå fram till rätt nyckelpersoner. Genom att lära känna målgrupperna kan också utbudet i bussen, till exempel samhällsinformation, utformas så att det blir mer relevant för personer att komma dit. Det gäller att hitta teman som intresserar målgruppen. För att veta det behövs en nära kontakt med fler i områdena. En sådan satsning måste få ta tid.

En ny buss kan också öppna upp för nya samarbeten, såsom skett till exempel i Sundsvall där bussen ses som en möjlighet för flyktingboenden, eller i Malmö där samarbete finns med flera lokala kulturinstitutioner, däribland Stadsteatern och idrottsföreningar.

– Övrigt

En breddning av utbudet kräver en större buss än den som finns idag. Sundsvall visar att det är möjligt att satsa på en stor biblioteksbus som dessutom går att göra större med en utskjutbar del. Kostnaden för den bussen har varit cirka 4 miljoner. Den nya bussen i Arvika kostar drygt 4 miljoner. Enligt bibliotekschef

Birgitta Hellman Magnusson bör en trolig kostnad för en ny biblioteksbuss med flexibel inredning och användning ligga på cirka 4,5 miljoner kronor.

I Motala-intervjuerna framhålls vikten av att en ny buss är klimatanpassad. Motala kommun har också som ett övergripande mål att resande överlag ska vara klimatsmart. Bussen ska också vara tillgänglig för alla. Funktionshindrade måste självklart kunna ta sig upp på bussen. Det är också viktigt att den har en flexibel utformning så att det enkelt ska gå att stuva om i bussen, flytta hyllor, moduler etc vid olika former av aktiviteter.

Ett utvidgat utbud – att *bokbussen* utvecklas till en *biblioteksbuss* – får dock inte leda till att litteraturen ges en mer undanskymd plats. Den viktiga servicen med bok- och lässtimulans måste fortsätta. Läsningen är och förblir en källa till glädje och kunskap för stora som små.

Intervjupersoner

Nicklas Rudberg (s), Bildningsnämndens ordförande, Motala
Helen Isaksson (s), ordförande i Kultur- och fritidsutskottet, Motala
Mirsad Filipovic (s) ledamot i Bildningsnämnden, Motala
Tony Johansson (m) 2:e vice ordförande i Bildningsnämnden, Motala
Linda Hjerth Axelsson, ansvarig bokbussbibliotekarie, Motala
Percy Thernelius, chaufför på Motala bokbuss
Lillemor Guy Engholm, projektledare för den mångspråkiga mediebussen i Motala
Birgitta Hellman Magnusson, bibliotekschef i Motala
Hannah Gruffman, kulturchef i Motala
Anna-Karin Ekström, samordnare skolbiblioteken, Motala
Pedro Gustafsson, f.d. verksamhetschef för förskolan, bitr, förvaltningschef, Motala
Ahmed Aliabdi, Suumad – somalisk förening i Motala
Faryad Mohamed, studerande och sagoläsare på bokbussen i Motala
Mostafa Nour, Somalilandföreningen i Motala
Marlene Karlsson, verksamhetsutvecklare ABF, Östergötland
Kira Berg, projektledare Digidel, Regionbibliotek Östergötland
Fia Söderberg, utredare av biblioteksbuss i Tierps kommun
Birgitta Ingebrand, bibliotekarie, Sundsvalls biblioteksbuss
Mats Johansson, bibliotekarie, Malmö biblioteksbuss
Lena Börjesson, bibliotekschef, Arvika

Dokument/rapporter

Biblioteksplan för Motala kommun 2015-2018
23 resultatmål för Motala kommun
Förstudien Digital mediebus i Östergötland, rapport januari 2017
Mångspråkig mediebus i Motala, förstudierapport januari 2017
Motala bokbuss – en konsekvensanalys 2015

Förstudie om läsaktivitet för invandrarfamiljer, slutrapport Motala
Bokbussen – decentraliserad biblioteksservice med potential, rapport från Tierps
kommun 2015
Bibliotekslagen
Regionalt utvecklingsprogram 2013 för Östergötland, Region Östergötland
(dåvarande Östsam)
Östergötlands regionala digitala agenda 2014-2020, Länsstyrelsen Östergötland

Kontakt

Utredningen är gjord av Eva Bergstedt, frilansskribent i Linköping.

Tel: 0730-240285, e-post: ebergstedt@hotmail.com